

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІВАНОВ МАКСИМ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 658.14/.17:[658.5:334.716](043.3)

**МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ
НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Хмельницький – 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Робота виконана у Хмельницькому національному університеті
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Лук'янова Валентина Вячеславівна,
Хмельницький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри економіки підприємства
і підприємництва.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Череп Алла Василівна,
Запорізький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
декан економічного факультету;

кандидат економічних наук, доцент
Карпенко Юлія Валентинівна,
Одеський національний економічний університет
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри менеджменту.

Захист відбудеться «12» вересня 2019 року о 12⁰⁰ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.052.01 Хмельницького національного
університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 29016,
м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницького
національного університету Міністерства освіти і науки України за
адресою: 29016, м. Хмельницький, вул. Кам'янецька, 110/1.

Автореферат розісланий «__» серпня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Гончар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процеси формування ринкових відносин в Україні вимагають глибоких перетворень у методах управління витратами промислових підприємств. Посилюється необхідність використання сучасних ринкових критеріїв ефективності, підвищуються вимоги до гнучкості управління. Головним орієнтиром та мірилом успішності функціонування підприємств є обсяги отриманого прибутку. В той же час, проблемі ефективного формування витрат в багатьох випадках приділяється недостатня увага. У зв'язку з цим, для сучасного етапу розвитку вітчизняних підприємств промисловості значною мірою характерні стихійність та непередбачуваність процесів формування витрат виробництва. Потребують більш детальної уваги взаємозв'язки та взаємообумовленість різних видів діяльності та функцій управління у формуванні витрат виробництва, в тому числі: нормування, планування, облік та аналіз. Існуючі недоліки у управлінні витратами ведуть до розбалансування всього процесу їх формування, а в результаті – до надлишкових витрат, чому можна запобігти при раціональній організації відповідного процесу. Наслідком цього став надмірно високий рівень витрат на ряді вітчизняних підприємств у порівнянні з аналогічними підприємствами розвинутих країн.

Наукою розроблено різні підходи до вирішення завдань зниження витрат, однак за сучасних кризових умов господарювання використання багатьох з них стримується необхідністю вкладення значних інвестицій. Через те, пошук малоінвестиційних способів підвищення ефективності використання витрат є надзвичайно актуальним.

В той же час, дослідженню витрат присвячено велику кількість робіт вітчизняних і зарубіжних авторів. Проблеми класифікації, аналізу, планування, обліку витрат виробництва досліджували О.П. Аксененко, І.О. Бланк, О.С. Бородкін, М.П. Войнаренко, В.Б. Івашкевич, К.Л. Лученко, Я.Г. Любінецький, Б.І. Майданчик, А.Ш. Маргуліс, В.М. Нижник, С.О. Ніколаєва, О.О. Орлов, В.І. Петрова, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, С.А. Стуков, В.Ф. Палій, О.Д. Шеремет, М.Г. Чумаченко, А.І. Яковлев та інші. Теоретичні та методологічні аспекти формування витрат та управління ними знайшли своє відображення у роботах І.А. Басманова, П.С. Безруких, Є.А. Бельтюкова, М.А. Вахрушиної, В.М. Гальперіна, С.Ф. Голова, О.І. Гончар, Ю.В. Карпенко, Т.П. Карпової, Г.В. Козаченко, Е.П. Козлової, В.В. Лук'янової, А.Ш. Маргуліса, П.П. Новіченка, В.Ф. Палія, Є.Г. Рясних, Г.Г. Савіна, Я.В. Соколова, В.В. Стаднік, С.А. Стукова, В.І. Ткача, А.В. Череп, Н.А. Хрущ, Ю.С. Цал-Цалко та ін. Серед найбільш значимих закордонних досліджень з цієї проблеми слід відмітити праці А. Алчіана, Р. Вандер Віл, К. Друрі, В. Говіндараджана, Р. Манна, Е. Майєра, Дж. Сігела, Дж. Фостера, Ч. Хорнгрена, Дж. Шанка, Дж. Шима.

Великі обсяги інформації про витрати та різноманітність підходів до їх дослідження, які розроблено наукою, потребують певної адаптації для їх ефективного використання в сучасних умовах господарювання.

Необхідність удосконалення теоретичних і методичних основ побудови механізму формування витрат в умовах ринкових перетворень обумовили вибір теми, визначили напрями дослідження, сформувавши структуру роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Хмельницького національного університету в межах наступних тем дослідження: «Методологія формування мережевих структур та моделі їх корпоративного управління» (номер державної реєстрації 0113U002061), де автором запропоновано систематизацію витрат виробництва та їх формування та «Моделі та технології формування кластерів в стратегіях інституційного розвитку соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0116U001551), де автором запропоновано формування системи витрат на основі їх оптимальної структури.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування й розробка методичних положень щодо удосконалення інформаційно-аналітичних основ побудови механізму формування витрат на промислових підприємствах за сучасних умов економічного розвитку.

Згідно з логікою дослідження для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні завдання:

- визначити економічну сутність та еволюцію поняття витрат підприємств відповідно до ринкових умов господарювання;
- систематизувати ознаки класифікації витрат та напрямів їх використання, формування системи нормативного регулювання витрат;
- дослідити концепцію управління витратами та здійснити аналіз досконалості науково-методичного забезпечення формування витрат виробництва;
- розробити структурно-логічні схеми процесів формування витрат в промисловості;
- обґрунтувати можливість використання системного підходу для управління витратами та визначення складових системи управління ними;
- розробити модель оцінювання ефективності управління витратами промислового підприємства на засадах системного підходу;
- обґрунтувати та розробити механізм формування витрат, вбудований в загальну систему управління промисловими підприємствами.

Об'єктом дослідження є процеси формування витрат на машинобудівних підприємствах.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти побудови механізму формування витрат виробництва на промислових підприємствах.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є наукові розробки провідних вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем формування витрат на промислових підприємствах, а також методологія проведення комплексних наукових досліджень.

Для вирішення поставлених завдань у роботі використовувався діалектичний метод пізнання економічних явищ та положення економічної

теорії з розглядом проблеми в історико-економічному аспекті (розділ 1, підрозділи 1.1–1.3). В процесі дослідження використовувались методи: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків), методи системного та структурного аналізу (розробка класифікацій витрат, методів управління ними), статистичний та економіко-фінансовий аналіз діяльності підприємства (визначення фінансового стану підприємств та припустимого рівня витрат у їх діяльності) (розділ 2, підрозділи 2.1–2.3), метод експертних оцінок, кореляційно-регресійний аналіз, моделювання, функціонально-вартісний аналіз (розділ 3, підрозділи 3.1–3.3).

Теоретичною і методологічною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних вчених в області формування витрат промислових підприємств з урахуванням міжнародного досвіду.

Інформаційною базою дослідження є офіційні матеріали Державного комітету статистики України і Хмельницької області, звітно-статистичні дані машинобудівних підприємств, спеціальні літературні та інші джерела, результати власного дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методичних основ щодо побудови механізму формування витрат у діяльності промислових підприємств з урахуванням впливу зовнішнього та внутрішнього середовища та у розробці багатоступеневого визначення значущості функцій, в якому поєднується встановлення рангу функцій у залежності від відсотка витрат. До наукових результатів дослідження, отриманих особисто автором, що визначають наукову новизну і значущість роботи для економічного розвитку підприємств, і що виносяться на захист, слід віднести наступні:

удосконалено:

- багатоступеневу систему визначення рангу функцій управління у залежності від відсотка витрат, на основі функціонально-вартісного аналізу за функціями та за центрами витрат на підприємстві, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє зменшити витрати за допомогою АВС-методу, заснованого на принципі Парето та експертних оцінках з врахуванням значущості функцій у забезпеченні життєдіяльності підприємств;

- механізм формування витрат виробництва, вбудований в загальну систему управління промисловим підприємством, який, на відміну від існуючих підходів, дозволяє приймати управлінські рішення на початковому етапі.

- систематизацію витрат у взаємозв'язку з функціями управління, що, на відміну від існуючих підходів, включає використання певного класифікатора витрат для їх ідентифікації та прогнозування;

- систему управління витратами на засадах синтезу, що, на відміну від існуючих підходів, враховує особливості підприємств, та є чутливою до будь-яких змін стратегії їх діяльності;

- систему аналізу ефективності формування витрат, яка, на відміну від існуючих підходів, враховує оцінку слабких і сильних сторін функціональної структури управління і дозволяє впорядкувати поточну діяльність та розвиток підприємства.

набули подальшого розвитку:

– теоретико-методичні аспекти систематизації витрат шляхом використання порівняльного аналізу вітчизняних та зарубіжних систем класифікації для визначення відмінностей у напрямках застосування інформації про витрати за різними ознаками і встановлення взаємозв'язку між ними, що, на відміну від існуючих підходів, розширює рамки їх дослідження;

– визначення інструментів, принципів та способів формування витрат для формування системи управління підприємством, що дозволило висунути вимоги, яким повинні відповідати сучасні ефективні системи управління витратами з метою їх використання у практичній діяльності;

– напрями оптимізації витрат виробництва, які на етапі планування робіт, на початковому етапі дозволяють спрогнозувати витрати і отримані вигоди, що, на відміну від існуючих, дозволяють достовірно прогнозувати оптимальні значення витрат виробництва;

– система моніторингу витрат виробництва, яка включає елементи еластичності і, на відміну від існуючих підходів, використовує кореляційну модель залежності витрат від результатів виробництва;

– показники еластичності, які в умовах наявності великої кількості характеристик, на відміну від існуючих підходів, дозволяють здійснювати превентивну перевірку планової обґрунтованості витрат для прогнозування майбутньої вартості та ціни продукції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в визначенні та реалізації резервів зниження рівня витрат у промисловості за рахунок виключення в процесах планування надлишкових витрат і удосконалення процесів управління ними за системним підходом.

Практична цінність роботи полягає у тому, що рекомендації і висновки дослідження використовуються у господарській діяльності таких машинобудівних підприємств як: ПАТ «Укрелектроапарат» (довідка про впровадження № 04-2542 від 15.06.2018 р.), ПАТ «Завод «Темп» (довідка про впровадження № 448 від 27.07.2018 р.), ДП «Новатор» (довідка про впровадження № 041/3672 від 06.10.2017 р.). Положення та методичні рекомендації, одержані під час дослідження, застосовуються у навчальному процесі при викладанні таких дисциплін як «Економіка підприємства», «Економічне управління підприємством», «Управління витратами», «Управлінський облік» (довідка № 166 від 26.12.2018 р.).

Особистий внесок автора. Дисертаційна робота є науковою працею, в якій удосконалено механізм формування витрат промислового підприємства. Сформульовані у дисертації наукові результати отримані автором самостійно і є особистим доробком. Наукові результати дисертації опубліковані у фахових та економетричних наукових виданнях.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і теоретичні висновки дисертації доповідалися та обговорювалися на таких міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми та пріоритетні напрями підвищення якості підготовки фахівців у галузі економіки в умовах сталого економічного розвитку регіонів» (м. Хмельницький, 20–21 жовтня 2011 р.); «Участь України у глобалізаційних процесах» (м. Сімферополь, 5 квітня 2012 р.); «Актуальні проблеми та пріоритетні

напрями підвищення якості підготовки фахівців у галузі економіки в умовах сталого економічного розвитку регіонів» (м. Хмельницький, 24–25 жовтня 2013 р.); «Конкурентоспроможність економіки України: теорії, моделі, механізми» (м. Дніпропетровськ, 25–26 січня 2013 р.); «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в управлінні економічними процесами світової і національної економіки: сучасний стан та перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 11 грудня 2015 р.); «Розвиток національної економіки України: нові реалії та можливості в умовах євроінтеграції» (м. Запоріжжя, 28 жовтня 2016 р.).

Публікації. Основні ідеї, положення та результати дисертаційної роботи опубліковано у 15 наукових працях загальним обсягом 4,71 друк. арк., серед яких 8 статей у наукових фахових виданнях обсягом 3,11 друк. арк., одна стаття у зарубіжному періодичному виданні обсягом 0,36 друк. арк. та 6 праць в інших наукових виданнях обсягом 1,24 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи викладений на 229 сторінках. Дисертація включає 50 таблиць, з яких 13 викладено на 14 повних сторінках, 35 рисунків, з яких 8 викладено на повних сторінках, та 6 додатків – на 14 сторінках. Список використаних літературних джерел налічує 155 найменувань і розміщений на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У **першому розділі «Теоретико-методичні основи формування витрат на промислових підприємствах»** на основі проведених досліджень, узагальнено підходи зарубіжних та вітчизняних вчених з питань формування сутності витрат та встановлено наявність різних дефініцій поняття «витрати», які можна поділити на дві великі групи – тлумачення витрат із точки зору економічної теорії (управлінський підхід) та з погляду бухгалтерського обліку (бухгалтерський підхід), які значно відрізняються між собою. Вважаємо, що, більш доцільно трактувати витрати з економічної точки зору – як зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань внаслідок здійснення господарської діяльності підприємства, які призводять до зменшення власного капіталу.

За результатами дослідження у роботі сформовано чотирирівневу систему нормативного регулювання витрат на виробництво та калькулювання собівартості продукції, кожен з яких певним чином впливає на перебіг формування витрат на підприємстві. Дана система дозволяє регулювати витрати виробництва у залежності від встановлених нормативів витрат за статтями калькуляції.

Для забезпечення менеджера інформацією необхідно формувати підсистему з певним набором функціональних підсистем та елементів. Запропонована орієнтовна схема основних елементів організаційно-інформаційної моделі управління витратами представлена на рис. 1.

Рис. 1. Організаційно-інформаційна система управління витратами на підприємстві

Як видно із запропонованої системи, управління витратами охоплює весь комплекс господарських операцій. Враховуючи, що об'єктами управління на підприємствах є потоки, управління витратами здійснюється окремо за кожним з існуючих видів потоку, а в межах потоку за його складовими елементами. Так, на стадії закупівель основним об'єктом управління логістичними витратами є витрати закупівельних багатоасортиментних потоків, а в межах потоку закупівель витрати за окремим асортиментом закупівлі.

Запропонована авторська систематизація витрат у взаємозв'язку з функціями управління та внесена пропозиція використання класифікатора витрат, що надасть можливість менеджерам самостійно будувати власні класифікатори витрат відповідно до потреб господарської діяльності в аналітичній інформації.

За результатом розгляду концептуальних засад управління витратами доведено, що для вітчизняних суб'єктів господарської діяльності слід впровадити синтезовану концепцію управління витратами, яка буде враховувати не тільки особливості підприємств, але й буде чутливою до будь-яких змін стратегій їх діяльності. Для цього розроблена матриця порівняння концептуальних підходів до управління витратами підприємства, яка підтвердила пріоритет економічного підходу до аналізу витрат.

Запропонована система стратегічного управління витратами, для забезпечення ефективності якої розроблена структура з двох підсистем: зовнішньої, тобто фінансової, що забезпечує виявлення результатів діяльності підприємства, складання звітів, та внутрішньої – управлінської, що забезпечує вирішення управління завдань на підставі оперативної, своєчасної і достовірної інформації про формування витрат підприємства й результати роботи в цілому та на окремих ділянках.

Розгляд наявних теоретичних і практичних точок зору щодо якості управління на підприємстві, а також щодо ефективності витрат надав можливість виокремити такі підходи до оцінки в управлінні витратами: соціально-економічна ефективність, успішність інформаційних технологій, а також здійснення функцій менеджменту (рис. 2).

Рис. 2. Схема комплексної оцінки ефективності управління витратами промислового підприємства

Оскільки завданням будь-якого управління, у тому числі й витратами, є цілеспрямований вплив на об'єкт управління (витрати) для забезпечення досягнення поставлених завдань, ефективність управління може бути оцінена за кінцевими результатами виробничої діяльності – за рівнем прибутку. Отже, задля визначення економічної ефективності управління на підприємстві підходить співставлення результатів функціонування підприємства з діями управлінців.

Ефективне управління витратами можливе лише в поєднанні всіх функцій управління, тобто у комплексному вирішенні проблеми формування собівартості. Через те, аналіз ефективності управління витратами, на нашу думку, повинен також містити оцінку слабких і сильних сторін функціональної

структури управління, тобто визначення рівня її зрілості (розвитку). Уточнено сутність методів обліку витрат на виробництво та методів калькулювання собівартості продукції і розкрито питання про їх взаємозв'язок.

Доведено, що методи обліку витрат на виробництво та методи калькулювання собівартості спрямовані на досягнення різних цілей, що і доводить їх відмінність і необхідність існування кожного з них на підприємствах для організації ефективної системи обліку витрат на виробництві.

Доведено, що для загальної оцінки ефективності формування витрат до складу об'єкта аналізу необхідно ввести всі витрати відповідно до видів діяльності підприємства, а також кінцевий результат його діяльності. У цьому разі доцільно використати класичну схему формування витрат (за економічними елементами і статтями калькуляції), та результативні показники прибутку від виробництва і реалізації продукції.

Обґрунтовано найбільш доцільні методичні підходи формування витрат та собівартості, в яких оцінений за кінцевими результатами виробничої діяльності – рівень прибутку/збитку. При цьому, оцінка відповідності результатів діяльності підприємства діям менеджменту, буде відображати критерій економічної ефективності управління. Розробка теоретичних засад формування витрат на промислових підприємствах і дослідження методичних підходів до формування витрат та собівартості продукції за впливом на фінансовий результат дозволяє перейти до прикладної частини роботи: здійсненню економічної оцінки ефективності формування витрат на промислових підприємствах, що дозволить кількісно визначити їх оптимальні обсяги для заданого рівня виробництва.

У другому розділі «**Стан і оцінка ефективності управління витратами промислових підприємств**» проаналізовано та досліджено особливості діяльності промислових підприємств Хмельниччини на прикладі виду діяльності – машинобудування, і зазначено, що практично для всіх досліджуваних підприємств характерним є скорочення обсягів власного капіталу і відсутність абсолютної ліквідності. З огляду на те, що виробництво високотехнологічного промислового обладнання та обладнання для сільськогосподарського виробництва є досить перспективним напрямом діяльності, особливо в разі виходу з ним на світовий ринок, то збитковість досліджуваних підприємств може спричинюватися цілим рядом факторів, головними з яких, на нашу думку, є нехтування процесом ефективного формування витрат.

З огляду на досліджені показники фінансової, виробничої та інвестиційної діяльності встановлено, що розглянуті підприємства мають всі підстави для здійснення ефективної діяльності і навіть розширення її сфер, однак, в кінцевому підсумку, на заваді цьому стають певні причини і, перш за все, невміння керівництва у повній мірі враховувати надлишкові витрати та ефективно їх мінімізувати без впливу на якість продукції.

На підставі експертного дослідження на ПАТ «Укрелектроапарат» та ПАТ «Завод «Темп» з приводу оцінки сили впливу фактора на

формування витрат в процесі управління, встановлено обернений зв'язок між рівнем кваліфікації управлінського персоналу та відсутністю внутрішнього аудиту витрат. Тобто, чим вищий рівень кваліфікації персоналу на досліджуваних підприємствах, тим більш присутнім є внутрішній аудит витрат в ході їх формування, що має враховуватися при розробці стратегії і тактики управління витратами господарювання.

Здійснено моделювання процедури функціонально-вартісного аналізу за функціями підприємства, які є одночасно центрами витрат, та отримане наукове вирішення завдання, що полягає у розробці багатоступеневої моделі визначення значущості функцій, в якій поєднуються визначення рангу функцій залежно від відсотка витрат, який вони дозволяють зменшити; використання АВС-методу, заснованого на принципі Парето; використання методу експертних оцінок, який дозволяє врахувати значущість функцій в контексті забезпечення життєдіяльності підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка фінансових показників підприємств за 2012–2017 рр. (тис. грн)

Показник	Рік					Відхилення показника, % до базового року			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
ПАТ АК «Адвіс»									
Власний капітал	28316	22179	18590	17959	17817	78,3	83,8	96,6	99,2
Робочий капітал	-899	-4622	-272	-74	-32	514,1	5,9	27,2	43,2
Чистий прибуток/збиток	-155	-437	-738	-631	-142	281,9	168,9	85,5	22,5
ПАТ «Красилівський машинобудівний завод»									
Власний капітал	36026	89123	86147	70990	68906	247,4	96,7	82,4	97,1
Робочий капітал	17030	11177	7987	-8437	195	65,6	71,5	-105,6	-2,3
Чистий прибуток/збиток	497	583	-399	167	247	117,3	-68,4	-41,9	147,9
ПАТ «Славутський ремонтно-механічний завод»									
Власний капітал	3391	3710	3883	2514	2486	109,4	104,7	64,7	98,9
Робочий капітал	-313	-2093	-1461	-2941	-1442	668,7	69,8	201,3	49,0
Чистий прибуток/збиток	-100	319	173	-1369	-28	-319,0	54,2	-791,3	2,0
ПАТ «Шепетівський завод культиваторів»									
Власний капітал	21790	19756	16382	12658	10681	90,7	82,9	77,3	84,4
Робочий капітал	-2817	-4653	-7613	-10998	-6502	165,2	163,6	144,5	59,1
Чистий прибуток/збиток	-1455	-2034	-3093	-3708	-2017	139,8	152,1	119,9	54,4
ПАТ «Завод «Темп»									
Власний капітал	14228	14457	15979	20504	23334	101,6	110,5	128,3	113,8
Робочий капітал	6522,1	9999	8615	14919	19161	153,3	86,2	173,2	128,4
Чистий прибуток/збиток	-735,7	502	1022	5093	2833	-68,2	203,6	498,3	55,6
ПАТ ХЗКПУ «Пригма-Прес»									
Власний капітал	13767	13681	10903	10237	10623	99,4	79,7	93,9	103,8
Робочий капітал	7045	7328	7256	6433	6138	104,0	99,0	88,7	95,4
Чистий прибуток	-936	1	6	-1473	1	-0,1	600,0	24550,0	-0,1
ПАТ «Укрелектроапарат»									
Власний капітал	33073	20875	12199	15777	24440	63,1	58,4	129,3	154,9
Робочий капітал	33073	20875	12199	15777	16042	63,1	58,4	129,3	101,7
Чистий прибуток	-9442	2628	-18055	4419	8899	-27,8	-687,0	-24,5	201,4

Практичне значення процедури функціонально-вартісного аналізу за функціями підприємства надало можливість визначити оптимальний розмір зниження витрат для окремих підприємств промисловості Хмельниччини: ПАТ АК «Адвіс», ПАТ «Завод «Темп», ПАТ «Красилівський машинобудівний завод», ПАТ «Славутський ремонтно-механічний завод», ПАТ «Укрелектроапарат», ПАТ «Шепетівський завод культиваторів», ПАТ ХЗКПУ «Пригма-Прес». Одночасно, витрати на важливі функції будуть скорочені в обсягах, які не впливатимуть на ефективність виконання відповідних функцій.

У третьому розділі «Розробка механізму формування витрат на промислових підприємствах» здійснені дослідження дозволили обґрунтувати необхідність ефективного механізму формування та управління витратами підприємства. За результатами аналізу окремих машинобудівних підприємств Хмельниччини сформовані узагальнюючі характеристики існуючої системи управління витратами та сформована її ефективна структура.

До ключових принципів, що мають становити фундамент для реалізації запропонованої послідовності формування та функціонування системи управління витратами (СУВ), відносяться такі: моніторинг і контроль; причинно-наслідковий характер; мотиваційний характер; структурованість; ієрархічність; комплексність; динамізм; релевантність; узгодженість цілей і ресурсів; альтернативність (варіативність); цілісність і єдність; цілеспрямованість; ситуаційність; активність; збалансованість і самоорганізація; дисципліна; достатність аналітичної бази. Окремого дослідження вимагають методологічні аспекти розподілу відповідальності на підприємстві між керівниками та підлеглими, а також створення механізму мотивації з належного виконання кадрами та персоналом покладених на них функцій в ході реалізації СУВ (рис. 3).

Розроблений науково-методичний підхід щодо впровадження інтегрованої системи управління витратами, який передбачає реалізацію комплексу організаційних заходів з розробки управлінської технології, системи внутрішньофірмового фінансового планування та методичного забезпечення за технологією бюджетування, прописаними регламентами та організаційними процедурами.

Розроблені заходи оптимізації витрат підприємства, що є доцільними за сучасних умов при розробці механізму формування витрат, які керівники при плануванні розвитку підприємств можуть брати за основу.

Отже, система управління витратами характеризується її структурою. Категорія «структура» означає внутрішню ієрархію системи. На практиці для великих промислових підприємств (на прикладі машинобудівних підприємств Хмельницької області) у загальному вигляді СУВ є ефективною, проте витратомістким інструментом.

Якщо підприємство малого або середнього масштабу зацікавлене у впровадженні СУВ або зниженні витрат на утримання вже існуючої системи, то це можливо за допомогою перерозподілу, групування та перенесення функціональних обов'язків на контролерів відділу контролінгу.

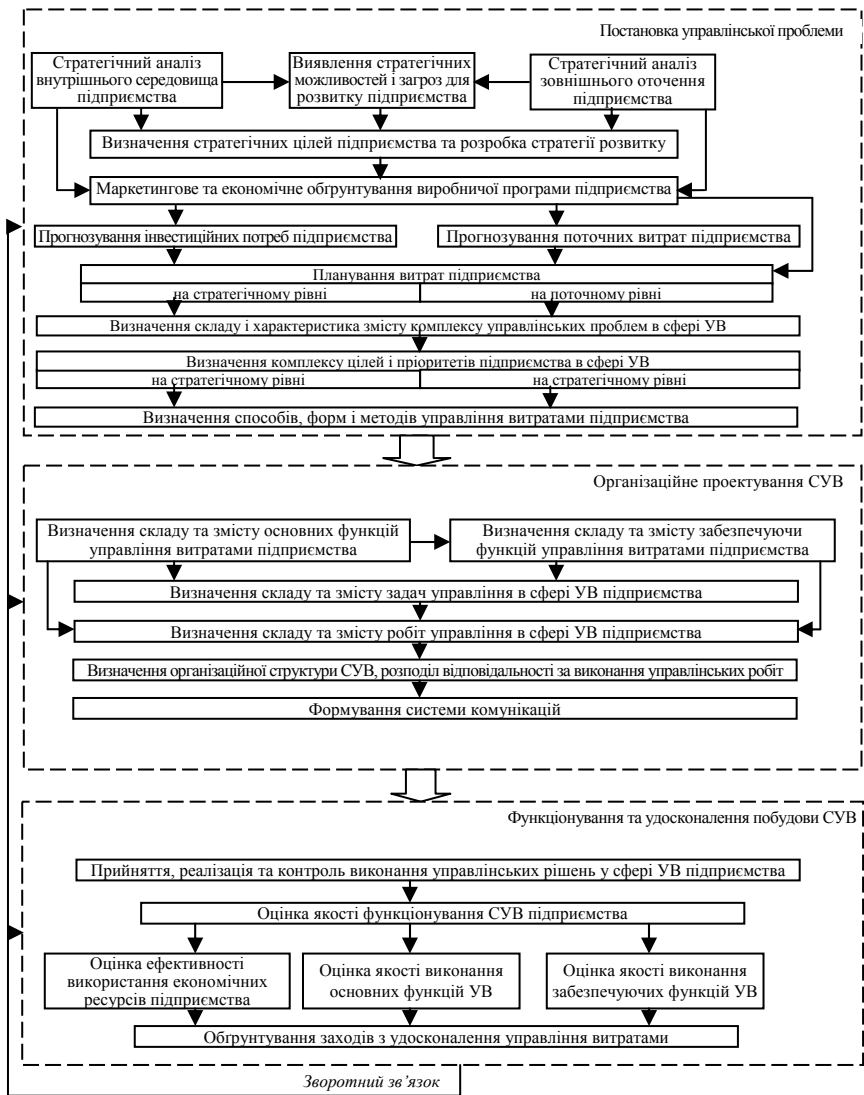

Рис. 3. Послідовність формування, оцінки та реалізації СУВ на промисловому підприємстві

Таким чином, для машинобудівних підприємств необхідне формування СУВ на основі наведеної структури з урахуванням елементів контролінгу (рис. 4).

Рис. 4. Структура системи управління витратами на промисловому підприємстві

Запропоновано модель оцінювання ефективності управління витратами промислового підприємства на засадах системного підходу, що спрямована на визначення окремих етапів процесів управління витратами та встановлення конкретних осіб, що будуть відповідати за ефективність впровадження даних процесів. Її впровадження є основою для створення на підприємстві ефективної системи управлінського обліку, організації поточного та оперативного планування, аналізу і контролю за діяльністю в розрізі формування витрат.

Розроблено механізм формування витрат, який представлений у вигляді концептуальної моделі, вбудованої в загальну систему управління витратами підприємства, а також в організаційну структуру і структуру обміну інформацією і є адекватним середовищу ведення бізнесу, а також функціонує у рамках загальної економічної політики і корпоративної культури. Реалізація запропонованого механізму формування витрат у всі сфери діяльності підприємства та закладені в нього можливості регулярної ревізії і корекції дозволять гнучко модифікувати процеси відповідно до розвитку підприємства, змін його пріоритетів, стратегій і умов здійснення діяльності. Для вдосконалення процесу формування витрат у діяльності, машинобудівним підприємствам пропонується використовувати розроблений автором механізм (рис. 5).

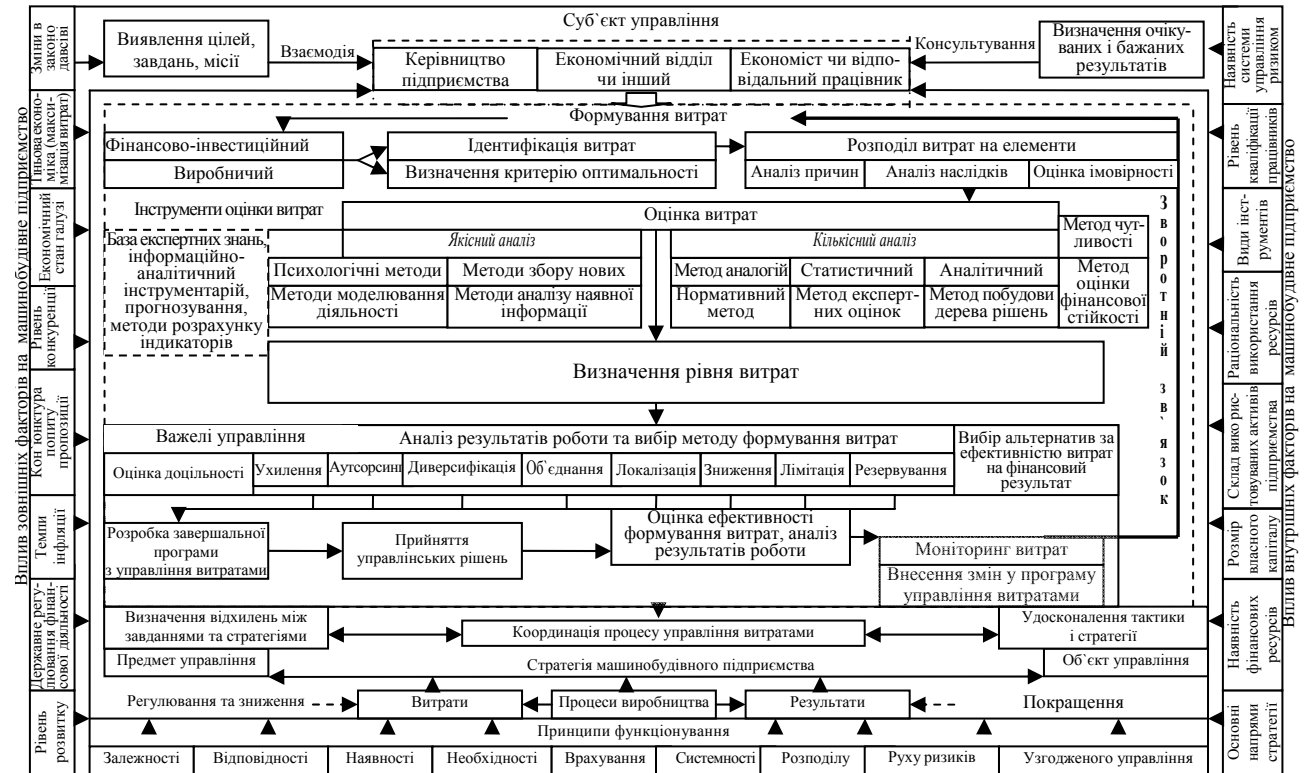

Рис. 5. Механізм формування витрат машинобудівного підприємства

Варто зауважити, що процес впровадження механізму формування витрат є доволі трудомістким, і як підтверджує досвід зарубіжних суб'єктів діяльності в сфері машинобудування дійсний термін якісного впровадження системи управління витратами становить не більше одного року, а для вітчизняних підприємств цей термін складає більше двох років. Незалежно один від одного усі підприємства, що будуть впроваджувати даний механізм формування витрат, зіткнуться з аналогічними труднощами, які пов'язані із людським фактором.

Механізм формування витрат має на меті не лише зв'язок із системою управління підприємством, але й інтегрування в неї. За результатами впровадження загального механізму формування витрат на промисловому підприємстві при здійсненні господарської діяльності доцільно реалізувати комплекс заходів щодо нейтралізації зайвих витрат.

Як видно з рис. 5 взаємодія та консультування повинні відбуватись на кожному етапі роботи і координуватись відповідальним підрозділом з формування витрат. Сам процес формування витрат повинен бути досить простим, адже нагромадження додаткових процесів може уповільнити аналіз витрат. Після аналізу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища економістами виділяються потенційні витрати та відбувається їх аналіз та розподіл на елементи. У випадках, коли підприємство має незначні прибутки у відсотках до обсягу виручки за рік, управління формуванням витратами здійснюється не економістами, а особами, відповідальними за формування витрат підприємства в цілому і з функціональним розподілом обов'язків по групах витрат, що додаються до кола їх посадових функцій. При цьому ступінь розподілу повноважень буде залежати від рівня розвитку механізму управління підприємством в цілому.

Процеси управління витратами повинні бути безперервними, адже ситуація на зовнішніх та на внутрішніх ринках постійно змінюється, через те взаємодія та консультація повинні відбуватись на кожному етапі роботи і координуватись окремим підрозділом, а ефективний обмін інформацією має здійснюватися по усій вертикалі та горизонталі управлінської структури.

Доведено, що система моніторингу витрат, яка є елементом механізму формування витрат, має базуватись на використанні методів еластичності витрат та відслідкувати витрати за місцями їх виникнення у відповідності до технології виробництва. Для вирішення цього завдання у роботі запропонована кореляційна модель моніторингу виробничих витрат на основі їх еластичності.

Проведена апробація моделі формування показників еластичності в умовах реально діючого підприємства засвідчила про розширення аналітичної інформації за рахунок нового інструментарію для аналізу. Запропоновані показники еластичності можуть використовуватись при здійсненні, з одного боку, превентивної перевірки планової обґрунтованості витрат, а з іншого – постійного контролю динаміки витрат.

ВИСНОВКИ

В дисертації запропоновано нове вирішення завдання щодо удосконалення механізму формування витрат машинобудівних підприємств. Систематизація отриманих результатів дослідження дає змогу зробити такі висновки:

1. За результатами дослідження наукової літератури сформовано чотирирівневу систему нормативного регулювання витрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції та запропонована авторська систематизація витрат у взаємозв'язку з функціями управління, внесено пропозицію використання класифікатора витрат.

2. Запропоновано впровадити синтезовану концепцію управління витратами, яка враховує не тільки особливості підприємств, але й є чутливою до будь-яких змін стратегій їх діяльності. Задля цього розроблена матриця порівняння концептуальних підходів до управління витратами підприємства, яка підтвердила пріоритет економічного підходу до аналізу витрат.

3. Внесено пропозицію щодо оцінки ефективності витрат за наступними напрямками оцінки ефективності управління витратами: економічна, соціальна, інформаційна ефективність та ефективність виконання функцій управління. Ефективне формування витрат можливе лише в поєднанні всіх функцій управління, тобто у комплексному вирішенні проблеми формування собівартості. Через те, аналіз ефективності управління витратами повинен також містити оцінку слабких і сильних сторін функціональної структури управління.

4. Для загальної оцінки ефективності формування витрат до складу об'єкта аналізу введено всі витрати відповідно до видів діяльності підприємства, а також кінцевий результат його діяльності. У цьому разі доцільно використати класичну схему формування витрат (за економічними елементами і статтями калькуляції), показники прибутку від виробництва і реалізації продукції.

5. Доведено, що найбільш доцільними є науково-методичні підходи до формування витрат та собівартості, в яких може бути оцінений за кінцевими результатами виробничої діяльності – рівень прибутку/збитку. При цьому, оцінка відповідності результатів діяльності підприємства діям менеджменту, буде відображати критерій економічної ефективності управління.

6. Проаналізовано і досліджено особливості діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області і зазначено, що практично для всіх досліджуваних підприємств характерним є скорочення обсягів власного капіталу і відсутність абсолютної ліквідності. З огляду на те, що виробництво високотехнологічного промислового обладнання та обладнання для сільськогосподарського виробництва є досить перспективним напрямом діяльності, особливо в разі виходу з ним на світовий ринок, то збитковість досліджуваних підприємств може спричинюватися цілим рядом факторів, головними з яких є нехтування процесами ефективного формування витрат.

7. На підставі експертного дослідження на ПАТ «Укрелектроапарат» та ПАТ «Завод «Темп» щодо оцінки сили впливу фактора на формування витрат в процесі управління, встановлено обернений зв'язок між рівнем кваліфікації управлінського персоналу та відсутністю внутрішнього аудиту витрат. Тобто, чим вищий рівень кваліфікації персоналу на досліджуваних підприємствах, тим більш присутнім є внутрішній аудит витрат в ході їх формування, що має враховуватися при розробці стратегії і тактики управління витратами господарювання.

8. Здійснено моделювання процедури функціонально-вартісного аналізу за функціями підприємства, які є одночасно центрами витрат, та отримана наукова новизна, що полягає у розробці багатоступеневого алгоритму визначення значущості функцій, в якому поєднуються визначення рангу функцій залежно від відсотка витрат, який вони дозволяють зменшити; використання АВС-методу, заснованого на принципі Парето; використання методу експертних оцінок, який дозволяє врахувати значущість функцій в контексті забезпечення життєдіяльності підприємств.

9. Практичне значення процедури функціонально-вартісного аналізу за функціями підприємства надало можливість визначити оптимальний розмір зниження витрат для окремих підприємств промисловості Хмельниччини: ПАТ АК «Адвіс», ПАТ «Завод «Темп», ПАТ «Красилівський машинобудівний завод», ПАТ «Славутський ремонтно-механічний завод», ПАТ «Укрелектроапарат», ПАТ «Шепетівський завод культиваторів», ПАТ ХЗКПУ «Пригма-Прес». Одночасно, витрати на важливі функції будуть скорочені в обсягах, які не впливатимуть на ефективність виконання відповідних функцій.

10. За результатами аналізу окремих машинобудівних підприємств Хмельниччини сформовані узагальнюючі характеристики існуючої системи управління витратами на промислових підприємствах, сформована її ефективна структура та розроблено алгоритм впровадження інтегрованої системи управління витратами.

11. Запропоновано модель оцінювання ефективності управління витратами промислового підприємства на засадах системного підходу, що спрямована на визначення окремих етапів процесу управління витратами та встановлення конкретних осіб, що будуть відповідати за ефективність впровадження даних процесів.

12. Удосконалений механізм формування витрат, представлений у вигляді концептуальної моделі, вбудованої в загальну систему управління витратами підприємства, а також в організаційну структуру і структуру обміну інформацією, є адекватним середовищу ведення бізнесу, а також функціонує у рамках загальної економічної політики.

13. Доведено, що система моніторингу витрат, яка є елементом механізму формування витрат, повинна базуватися на використанні методів еластичності витрат та відслідкувати витрати за місцями їх

виникнення у відповідності до технології виробництва. Для вирішення цього завдання у роботі запропонована кореляційна модель моніторингу виробничих витрат на основі їх еластичності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України:

1. Іванов М. В. Практичне застосування механізму формування витрат у діяльності промислових підприємств / М. В. Іванов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2018. – № 6, т. 1. – С. 253–256 (0,45 друк. арк.). **Індексується та реферується в міжнародних базах даних:** *Index Copernicus, НБУ імені Вернадського, Google Scholar, РИНЦ.*
2. Іванов М. В. Особливості деформації операційних витрат на машинобудівних підприємствах Хмельниччини / М. В. Іванов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. – 2016. – Вип. 20, ч. 1. – С. 91–95 (0,25 друк. арк.). **Індексується та реферується в міжнародних базах даних:** *Index Copernicus, НБУ імені Вернадського, Google Scholar.*
3. Іванов М. В. Побудова оптимальної системи управління витратами на промислових підприємствах Хмельниччини / М. В. Іванов // Вісник Одеського національного університету. – 2016. – Т. 21, вип. 9 (51). – С. 67–72 (0,29 друк. арк.). **Індексується та реферується в міжнародних базах даних:** *Index Copernicus, НБУ імені Вернадського.*
4. Іванов М. В. Концептуальні засади управління витратами на стадії їх формування / М. В. Іванов // Причорноморські економічні студії. Науковий журнал. – 2016. – Вип. 9, ч. 1. – С. 81–86 (0,54 друк. арк.). **Індексується та реферується в міжнародних базах даних:** *Index Copernicus, НБУ імені Вернадського.*
5. Іванов М. В. Аналіз фінансової, виробничої та інвестиційної складових розвитку машинобудівних підприємств (на прикладі Хмельницької області) / М. В. Іванов // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2015. – Вип. 40. Ч. 3. – С. 73–79 (0,47 друк. арк.). **Індексується та реферується в міжнародних базах даних:** *Index Copernicus, НБУ імені Вернадського, Google Scholar.*
6. Іванов М. В. Світовий досвід запровадження інновацій у економіці та на підприємствах / М. В. Іванов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3, т. 2. – С. 65–69 (0,56 друк. арк.). **Індексується та реферується в міжнародних базах даних:** *Google Scholar, РИНЦ.*
7. Іванов М. В. Науково-теоретичні засади структуризації витрат та прийняття управлінських рішень / М. В. Іванов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 1. – С. 133–136 (0,31 друк. арк.). **Індексується та реферується в міжнародних базах даних:** *Google Scholar, РИНЦ.*

8. Іванов М. В. Антикризове управління підприємством в умовах ринкових реформ / М. В. Іванов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – № 5, т. 1. – С. 151–154 (0,34 друк. арк.). *Індексується та реферується в міжнародних базах даних: РИИЦ.*

У періодичному зарубіжному виданні:

9. Ivanov Maxim. Role of economic analysis of quality for industrial enterprises in the process management of expenses / M. V. Ivanov // International Journal of Economics and Society. – April 2015. – Issue 1. – С. 206–209 (0,36 друк. арк.). *Індексується та реферується в міжнародних базах даних: Index Copernicus, Google Scholar.*

У матеріалах конференцій та інших наукових виданнях:

10. Іванов М. В. Нормативне забезпечення дефініції «витрати» на сучасному етапі / М. В. Іванов // Розвиток національної економіки України: нові реалії та можливості в умовах євроінтеграції : матеріали допов. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 28 жовтня 2016 р.). – Запоріжжя : ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 71–73 (0,17 друк. арк.).

11. Іванов М. В. Формування витрат на промислових підприємствах на прикладі загальних тенденцій промисловості Хмельниччини / М. В. Іванов // Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в управлінні економічними процесами світової і національної економіки: сучасний стан та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 11 грудня 2015 р.). – Тернопіль : вид-во «Крок», 2015. – С. 167–169 (0,1 друк. арк.).

12. Іванов М. В. Роль інформаційних систем в управлінні підприємством / М. В. Іванов // Конкурентоспроможність економіки України: теорії, моделі, механізми : Друга міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25–26 січня 2013 р.). – Херсон : ТОВ «ВД «Гельветика», 2013. – С. 18–19 (0,09 друк. арк.).

13. Іванов М. В. Менеджмент підприємств України в посткризовий період / М. В. Іванов // Актуальні проблеми та пріоритетні напрями підвищення якості підготовки фахівців у галузі економіки в умовах сталого економічного розвитку регіонів : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 24–25 жовтня 2013 р.). – Хмельницький : ХНУ, 2013. – С. 96–99 (0,34 друк. арк.).

14. Іванов М. В. Інтеграційні процеси в Європі та участь у них України / М. В. Іванов // Участь України у глобалізаційних процесах : матеріали Другого всеукр. семінару молодих учених та студентів (м. Сімферополь, 5 квітня 2012 р.). – Саки : ПП «Видавництво Фенікс», 2012. – С. 115–117 (0,23 друк. арк.).

15. Іванов М. В. Управління підприємством в умовах перетворення економіки України / М. В. Іванов // Актуальні проблеми та пріоритетні напрями підвищення якості підготовки фахівців у галузі економіки в умовах сталого економічного розвитку регіонів : зб. матеріалів Всеукр. наук.-

АНОТАЦІЯ

Іванов М. В. Механізм формування витрат на промислових підприємствах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2019.

У дисертаційній роботі викладено теоретичні положення, методичні та практичні аспекти щодо особливостей побудови механізму формування витрат на промислових підприємствах. Здійснено теоретичне узагальнення і розроблено новий підхід до комплексного вирішення важливого науково-практичного завдання щодо застосування механізму формування витрат на промислових підприємствах.

У процесі дослідження здійснено систематизацію витрат у взаємозв'язку з функціями управління, що включає використання певного класифікатора витрат для їх ідентифікації та прогнозування, сформовано концепцію управління витратами на засадах синтезу, що враховує особливості підприємств та є чутливою до будь-яких змін стратегії їх діяльності. Проаналізовані теоретико-методичні аспекти систематизації витрат шляхом використання порівняльного аналізу вітчизняних та зарубіжних систем класифікації для визначення відмінностей у напрямках застосування інформації про витрати за різними ознаками і встановлення взаємозв'язку між ними. Здійснено визначення інструментів, принципів та способів формування витрат для формування системи управління підприємством, що дозволило висунути вимоги, яким повинні відповідати сучасні ефективні системи управління витратами з метою їх використання у практичній діяльності.

Здійснено формування та реалізацію заходів оптимізації витрат виробництва, які на етапі планування робіт, на початковому етапі дозволяють спрогнозувати витрати і отримані вигоди, що дозволяють достовірно прогнозувати оптимальні значення витрат виробництва.

Ключові слова: механізм формування витрат, промислові підприємства, витрати, управління підприємством, оптимізація витрат.

ANNOTATION

Ivanov M. V. The mechanism of cost formation at industrial enterprises. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for a Candidate of Economic Sciences degree of in the specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by type of economic activity). – Khmel'nitsky National University. – Khmel'nitsky, 2019.

In the dissertation work are presented the theoretical positions, methodical and practical aspects concerning features of creation of the mechanism of formation of expenses at industrial enterprises. A theoretical synthesis was carried out and a new approach to the complex solution of an important scientific and practical task concerning the application of the mechanism of cost formation at industrial enterprises was developed.

In the course of the study, the systematization of costs was made in conjunction with management functions, which, in contrast to existing approaches, involves the use of a certain cost classifier for their identification and forecasting, the concept of cost management on the principles of synthesis was formed, which, unlike the existing approaches, would be taken into account the characteristics of enterprises, and will be sensitive to any changes in the strategy of their activities. The theoretical and methodological aspects of cost systematization are analyzed using the comparative analysis of domestic and foreign classification systems to determine the differences in the application of cost information on various indicators and to establish the relationship between them, which, in contrast to existing approaches, extends the scope of their research, and the definition of tools, principles, and methods of cost formation for the establishment of an enterprise management system has also been made, which has made it possible to put forward the requirements that correspond modern effective cost management system to be used in practice.

The formation and implementation of measures to optimize production costs, which at the initial stage of the planning phase, allows you to predict the costs and benefits that, unlike the existing ones, allow us to reliably predict the optimal cost of production. The system of monitoring of production costs, which includes elements of elasticity and, in contrast to existing approaches, uses a correlation model of the dependence of costs on production results. Elasticity indicators analyzed, which, in the presence of a large number of characteristics, in contrast to existing approaches, allow for a preventive verification of the planned cost-effectiveness for predicting future value and price of products. Improved definition and implementation of reserves for reducing costs in the industry due to exclusion in the processes of planning extra costs and improving their management process by the system approach. It is proved that the most expedient are the scientific and methodological approaches to the formation of costs, and it can be estimated by the final results of production activities – in profit or loss levels. In this case, the assessment of the compliance of the results of the enterprise with management actions will reflect the economic efficiency of management.

Key words: mechanism of cost formation, industrial enterprises, costs, enterprise management, cost optimization.

АННОТАЦИЯ

Иванов М. В. Механизм формирования расходов на промышленных предприятиях. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Хмельницкий национальный университет. – Хмельницкий, 2019.

В диссертационной работе изложены теоретические положения, методические и практические аспекты об особенностях разработки механизма формирования издержек на промышленных предприятиях. Осуществлено теоретическое обобщение и разработан новый подход к комплексному решению важной научно-практической задачи по применению механизма формирования издержек на промышленных предприятиях.

В процессе исследования осуществлена систематизация расходов во взаимосвязи с функциями управления, включая использование определенного классификатора расходов для их идентификации и прогнозирования, сформирована концепция управления издержками на основе синтеза, учитывает особенности предприятий и чувствительна к любым изменениям стратегии их деятельности. Проанализированы теоретико-методические аспекты систематизации расходов путем использования сравнительного анализа отечественных и зарубежных систем классификации для определения различий в направлениях применения информации о расходах по различным признакам и установление взаимосвязи между ними. Осуществлено определение инструментов, принципов и способов формирования издержек для формирования системы управления предприятием, позволило выдвинуть требования, которым должны отвечать современные эффективные системы управления издержками с целью их использования в практической деятельности.

Осуществлено формирование и реализацию мероприятий оптимизации издержек производства, которые на этапе планирования работ, на начальном этапе позволяют спрогнозировать расходы и полученные выгоды, позволяющие достоверно прогнозировать оптимальные значения издержек производства.

Ключевые слова: механизм формирования издержек, промышленные предприятия, издержки, управление предприятием, оптимизация издержек.

Підписано до друку 06.08.2019. Формат 30 × 42/4.
Ум. друк. арк. – 0,9. Обл.-вид. арк. – 1,0.
Наклад 100 прим. Зам. № 139/19, 2019

Редакційно-видавничий відділ ХНУ.
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1.
Свідоцтво про внесення в Державний реєстр,
серія ДК № 4489 від 18.02.2013 р.